

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ИНДУСТРИАЛДЫҚ САЯСАТТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ТИІМДІЛІГІ

ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ И ИНДУСТРИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В КАЗАХСТАНЕ

ӘОЖ 338.65.2

Т.Б.Қазбеков, А.Г.Мусина

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail: aselya_mus@mail.ru)*

Кәсіпкерлікті инновациялық негізде дамытудың басты бағыттары

Мақалада Қазақстан Республикасында кәсіпкерлікті инновациялық негізде жүргізудің ілімдік және тәжірибелік мәселелері қарастырылған. Кәсіпкерліктің инновациялық түрлері ретінде венчурлік, концессиялық, лизингтік және франчайзингтік бағыттары алынған. Қазақстандағы инновациялық кіші кәсіпкерлік субъектілерінің қызметін қалыптастыру мен дамытуда кедергі болатын факторлар талданған. Инновациялық кәсіпкерлік субъектілерінің дамуына қол жеткізу үшін қажетті жағдайлар ұсынылған. Шағын және орта инновациялық кәсіпорын ғылыми ұйымдар аумағында құрылуы мүмкін екендігі дәлелденген. Еліміздегі кәсіпорындарының инновациялық белсенділігінің меншікті салмағы ескеліп сараланған.

Кілт сөздер: кәсіпкерлік, инновация, инновациялық негіз, тәуекелділік, концессия, лизинг, франчайзинг, бағыттар, жетілдіру.

Кәсіпкерлікті инновациялық негізде дамытудың басты бағыттары ретінде венчурлік, концессиялық, лизингтік және франчайзингтік бизнестерді қалыптастыру және дамыту бойынша механизмдерді жетілдіру жолдары ұсынылады. Қазақстанның алдында нарық субъектілерінің өзара тауарлар мен қызметтерді өндірудегі бәсекелестікті қолдап және дамыту міндетімен қатар, елімізде ғылыми сыйымды технологиялар саласындағы әлемдік бәсекелестіктің толыққанды қатысушыларына айналу үшін білім экономикасын дамытуға арналған іс-әрекеттерді жандандыру міндеті тұр [1].

Қазіргі күні Қазақстандағы инновациялық кіші кәсіпкерлік субъектілерінің қызметін қалыптастыру мен дамытуда кедергі болатын факторлары келесідей [2]:

- өз қаржыларының жетіспеушілігі негізінде инвестициялық қорлар арқылы несиелерге қол жеткізудің қиындығы;
- инновациялық кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру үшін қажетті сәйкес инженерлік-транспорттық инфрақұрылыммен қамтамасыз етілген өндірістік қойма орындарының жеткіліксіздігі;
- инновациялық кіші кәсіпкерлік субъектілерінің қолданыстағы заңдардағы өзгертулер туралы хабарсыздығы, әкімшілік кедергілер және кәсіпкерлік қызметпен айналысу кезінде билік органдарының нақты тәртіптерінің жоқтығы;
- инновациялық кіші кәсіпорындардағы жұмыскер мамандықтарының білікті мамандарының жеткіліксіздігі. Кіші кәсіпкерлік субъектілерінің өңдеуші өндірістерінің ірі және орта ұйымдарымен өзара әрекеттесу және кооперациялануын дамыту туралы мәселе ерекше зер салуды талап ету қажеттілігі.

Сондықтан инновациялық кәсіпкерлік субъектілерінің дамуына қол жеткізу үшін мына мәселені шешу қажет:

- инновациялық кәсіпкерлік субъектілерін ақпараттық қолдау;
- инновациялық кәсіпкерлік субъектілерін заңнамалық қолдау;
- инновациялық кәсіпкерлік субъектілері алдында тұрған әкімшілік кедергілерді азайту.

Бұл мақсатты орындау үшін мынадай шараларды қолдану болжамданады:

- инновациялық жеке кәсіпкерлікті қолдау орталықтарын, бизнес-инкубаторларын, технологиялық парктер, индустриялық өңірлер және басқа да жеке кәсіпкерлікті дамыту объектілерін құру және дамыту;
- инновациялық жеке кәсіпкерлік субъектілерінің қызметін оқу-әдістемелік, ғылыми-әдістемелік және ақпараттық қамтамасыз ету;
- инновациялық шаруашылық етуші субъектілердің реттеуші және қадағалаушы қызметтермен және жергілікті билік органдарымен өзара әрекеттесу әдістерін жетілдіру;
- тиімді бәсекеге қабілетті орта үшін жағдайлар жасау;
- инновациялық кәсіпкерлік ахуалды жақсартуға жәрдемдесу, өңір экономикасына салымдардың тартымдылығын мақсатты жоғарылату.

Ерекше назар инфрақұрылымдық инвестициялық жобалардың әзірленуіндегі өңірлік инвестициялық бағдарламаларға қарай бағытталуына бөлінеді. Әрбір облыс әкімшілігі ішкі және сыртқы инвесторлармен жұмысты, оларға қажетті және толық ақпарат бере отырып, бюрократтық кедергілердің жойылуына көмектесе отырып, үйлестіреді және тәртіптендіреді.

Шағын инновациялық кәсіпорындардың қалыптасу жолдары әр түрлі болуы мүмкін. Көбіне, жаңа тауарлар, технологиялар немесе қызметтер жасап шығару туралы идеялар туындататын ғалым-өнертапқыштар, инженерлер осындай кәсіпорындарды ұйымдастырудың бастамашылары болып табылады. Бұл адамдар, әдетте, әр түрлі ведомстволар мен министрліктердің ғылыми ұйымдарында жұмыс жасай жүріп, шығармашылық, ғылыми және инженерлік қызметтерде бай тәжірибе жинақтайды [3,4]. Олар біраз уақытқа дейін идеяларын өздерінің ғылыми ұйымдарындағы зертханалар мен бөлімдерде дәлелдеп дамытады, бірақ әр түрлі субъективті және объективті себептерге байланысты идеяларды осы ұйымның аясында дамыту мүмкін болмады.

Бұл идеяны ары қарай дамытудың ең қарапайым жолы — шағын және орта кәсіпорынды ұйымдастыру. Кейбір елдерде шағын кәсіпорындар құру мәселесі көп шығын мен уақытты қажет етпейді. Шағын және орта инновациялық кәсіпорын ғылыми ұйымдар аумағында құрылуы мүмкін. Және де шағын кәсіпорынның басшысы аталмыш ұйымның қызметкері болып қалады, ал инновациялық идеяларды дәлелдеу және дамыту жөніндегі жұмыстар ғылыми ұйымдардың жабдықтарымен жүргізіледі. Осындай шағын ұйымның аясында қол жеткізілген инновациялық жетістіктер шағын кәсіпорынға да, сондай-ақ ғылыми ұйымға да тиесілі болуы мүмкін. Шағын кәсіпорындар инновациялық өнімдерді нарыққа жылжыту үшін делдал қызметін де атқарады [5].

Университет пен колледждердегі, мемлекеттік ғылыми орталықтардағы көптеген ғылыми ашылымдар мен өнертабыстар АҚШ-та шағын инновациялық кәсіпорындардың құрылуына түрткі болды. Дәл осы ғылыми ашылымдар мен өнертабыстардың авторлары ұсақ кәсіпорындар ашып, кәсіпкерлер ретінде көріне бастады.

Шағын фирмалар, әдетте, кез келген жолмен нарыққа шығып, белгілі бір орын алуға тырысады. Ал ірі фирмалар болса кей кезде шығындарды жаба алмайтын жеткіліксіз мөлшерде пайда алудан қауіптеніп, өздерінің ғылыми бөлімшелерінде ойлап табылған өнертабыстарды игере алмай жатады.

Шағын енгізуші фирмалар іргелі және қолданбалы зерттеулерді байланыстыратын тізбек болып табылады. Сондықтан көбіне оларды бұрындары университеттерде немесе ірі зертханаларда жұмыс жасаған ғалымдар, сондай-ақ ірі фирмаларды қызмет жасаған және өз идеяларын өз бетінше жүзеге асырғысы келетін инженерлер дәлелдеп шығарады.

Батыстың көптеген ғалымдары жоғарғы технология және ҒЗТКЖ салаларында нақты көрінетін шағын және ірі фирмалардың ынтымақтастық жасауын қолдайды және мұндай байланыстар тек айқын ғана емес, сондай-ақ заң тұрғысынан ресімделген. Сонымен қатар шағын кәсіпорындар үшін қолжетімді және соңғыларына ірі корпорациялар алдында белгілі бір артықшылықтар беретін зерттеулер түрі ерекшеленіп келеді.

Нарықтық экономикасы қалыптасқан елдерде фирманың көлемі мен инновациялық қызметтің тиімділігі арасындағы өзара байланысты анықтау ғылыми-техникалық прогресті дамытудың маңызды проблемасы болып табылады.

Сол немесе басқа жаңа енгізулерді игеруде ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық әзірлемелермен айналысатын орта және шағын фирмалардың тиімділігі, ірі ұйымдарға қарағанда, айтарлықтай жоғары болады. Себебі, біріншісі айтарлықтай қаражат пен үлкен ұжымды қажет етпейді және мамандардың шағын тобы күрделі әрі қымбат зерттеу жабдықтарысыз жұмыс жасай алады.

Әсіресе жоғары оқу орындарына, ҒЗИ-ға және ғылымның мемлекеттік академиясы құрған ғылыми мекемелерге интеллектуалдық қызметтердің нәтижелерін, соның ішінде ЭЕМ-ге арналған бағдарламаларды, мәліметтер базасын, өнертабыстарды, пайдалы модельдерді, өнеркәсіп үлгілерін, іріктелген жетістіктерді, өндіріс құпияларын (ноу-хау) тәжірибеде қолдану үшін шаруашылық қоғамдарын құру құқығын беру ұсынылып отыр.

Интеллектуалдық қызметтің нәтижелерін пайдалану құқығы, жарғылық капиталға қосқан үлес болып табылады және лицензиялық шарт бойынша енгізілген мұндай құқықты ақшамен бағалау шаруашылық қоғам құрылтайшыларының (қатысушыларының) шешімімен бір ауыздан бекітіледі.

Инновациялық өндірістер құру, шағын және орта бизнесті дамыту жөніндегі ұсыныстар [6]:

1. Шағын және орта бизнестің инновациялық жобаларды өнеркәсіп саласына енгізуінің өз ерекшелігі бар, себебі бұл жерде нақты өнім — өнеркәсіп үлгісі, технологиялық регламент, конструкторлық құжаттама болу қажет. Ал бұл айтарлықтай қаражат тартумен, зертханалық жабдықтарды, конструкторлық құжаттамаларды дайындауға арналған техникаларды тартумен байланысты.

2. Технопарктердің көмегімен зертханалық жағдайларда жекелеген топтардың жұмыспен өтеуі немесе инновациялық өнімді өндірудің толық технологиялық тізбегі жүргізілер еді. Жекелеген зерттеулер — тәжірибелік-өнеркәсіптік тексерулерді бейінді ғылыми-зерттеу ұйымдарының сәйкес келетін тәжірибелі алаңшаларында жүргізудің мақсатқа лайықтығын ескеру қажет және олардың мүмкіндіктері туралы мәліметтер технопарктерде болуы тиіс. Бірлескен қызмет туралы шарт болса, тамаша болар еді. Бұл жағдайда технопарктер осы ұйымдармен тәжірибелік-өнеркәсіптік сынақтар өткізуге тапсырыстарын орналастырар еді. Бұл жинақталған шетелдік тәжірибе — Outotec компаниясы (Финляндия).

Айта кететін жайт, жобалар өздерінің жаңашылдығына, өткізімділігіне, талап етілмелілігіне, шикізат және энергия ресурстарымен қамтамасыз етілгендігіне алдын ала технологиялық сараптамадан өтуі тиіс әрі сәйкес келетін инфрақұрылымы болуы және қолданыстағы өндірістерге бейімделе алуы қажет.

3. Мемлекеттік-жеке серіктестік, жаңа ұйымдастырушылық сызбаларды қолдану және т.б. инновациялық шағын және орта бизнесті дамыта алатын құрал болуы тиіс.

4. Экономиканың дәстүрлі экспортқа бағытталған секторларында жаңа бизнестердің мультипликациясымен — орта және шағын бизнеске арналған мүмкіндіктермен бірге ірі инвестициялық жобаларды жүзеге асыру болып табылады. Ол үшін зерттеулердің прогрессивтілік, тиімділік, экологиялық тазалық, өнімдерді дайындаудың саны және сапасы бойынша нормативтер мен өндіріс процесінің технологиялық режимдеріне сәйкес келуіне технологиялық сараптамалар жүргізіп, жабдықтарды, бейімдеулерді, модельдерді, аспаптарды таңдау, өндірістік күштердің орналасуы және т.б. дәйектілігін анықтау қажет.

5. Конкурстық тапсырыстарды іріктеу барысында ғылыми-техникалық, экологиялық, техникалық сараптамалар жүргізу жөніндегі қолданыстағы ережелерге талдау жасау, нәтижелерін барлық қаржы институттары мойындайтын жобаларға кешенді сараптама жүргізу ережелерін әзірлеу.

6. Технологиялық сараптамалардың өлшемдерін регламенттеу.

7. Төменде берілгендерді қамтитын шағын инновациялық кәсіпорындарды қолдау (технологиялық алаңша) орталығын құру:

- шағын кәсіпорындарға арналған аталмыш инновациялық жобалардың үнемі жаңарып отыратын банктерін;
- консалтинг қызметін;
- бизнес-инкубаторды;
- шағын инновациялық кәсіпорындарды қолдау үшін венчурлік қаржыландыру қорын.

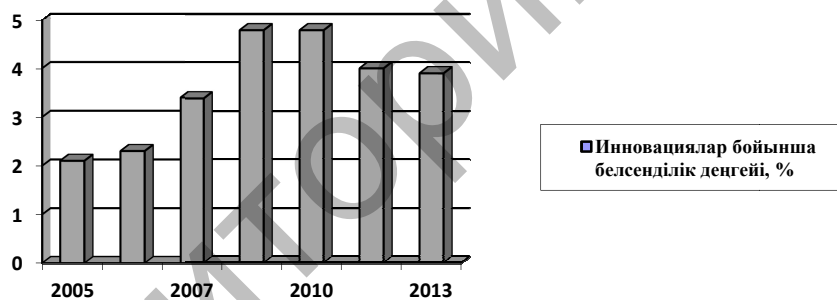
Қазақстандағы инновациялық кәсіпкерлік ахуалын жақсарту үшін:

- білікті кадрлар және жұмыс күшін дайындау жүйесін бекіту: кадрларды кәсіби біліктілігі тұрғысынан дайындау және қайта дайындау, кіші бизнес және өзін жұмыспен қамту саласында оқыту;
- инвестициялық үрдістерді басқаруды ұйымдастыруды жақсарту: басқару кадрларының кәсіби біліктілігін бекіту, қоғамдық бақылау үшін биліктің ашықтық дәрежесін көбейту, шенеуніктердің қызметін реттеу деңгейін жоғарылату керек.

Қазіргі уақытта ғылыми сыйымды өндірістер қатарын құру мақсатында жобалық-конструкторлық және техникалық құжаттама дайын елде отандық технологияларда қолдану негізінде бар химиялық және мұнай-химиялық өндірістерді қалпына келтіру және кеңейту, сонымен қатар мұнай, газ, көмірді және басқаны қайта өңдеу бойынша кіші және орта тиімді және бәсекеге қабілетті өндірістер құрылыс жобалары дайындалуда [7].

Ғылыми-техникалық бағдарламаларды, жоғары тиімді биотехнологияларды құру, денсаулық сақтау, ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп үшін биотехнологиялық өнім өндірісі, теориялар мен технологияларды өңдеу саласындағы қоршаған ортаны қорғау, сонымен қатар қара және түсті металлургияның кәсіпорындарында жаңа технологиялық үрдістерді игеру басымдық негізге ие.

Стратегияны іске асыру ЖІӨ құрылымында өнеркәсіптің үлестік салмағын 2015 жылы 46,5 % -дан 50–52 %-ға дейінгі мөлшерде ұлғайтуға; ЖІӨ құрылымында ғылыми және ғылыми-инновациялық қызметтің үлестік салмағын 2010 жылғы 0,9 %-дан 2015 жылы 1,5–1,7 %-ға арттыруға; ЖІӨ құрылымында өңдеуші өнеркәсіп үлесінің төмендеу қарқынын 2010 жылғы 13,3 %-дан 2015 жылы 12–12,6 %-ға төмендеуін бәсеңдетуге, ал ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу үлесі 38,1 %-дан 45–46 %-ға дейін өседі деп қарастырылған (сур. қара).

Сурет. 2005–2013 жж. Қазақстан Республикасы кәсіпорындарының инновациялық белсенділігінің меншікті салмағы

Қазіргі кезеңде Қазақстанда инновацияларды құру және енгізу аясында кәсіпорындардың белсенділігінің төмендеуін көреміз. ҚР Статистика агенттігінің бағалауы бойынша, 01.01.2013 ж. мерзіміне сәйкес республикада кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің меншікті салмағы жалпы респонденттік санының 3,9 % құрайды (10096 бірлік) (сур. қара). Салыстырмалы түрде Ресей кәсіпорындарының инновациялық белсенділігі 13 % (2008 ж.), ал Шығыс Еуропада — 40 %-ға дейін (Румыния — 28 %, Словения — 32, Польша — 38 %).

Аймақтық кескін бойынша инновациялық дамуда көшбасында: Алматы қаласы — инновациялық белсенділік — 6,7 %, Қарағанды облысы — 6,2, Шығыс Қазақстан — 5,9 %. Соңғы тізгін бойынша: Ақмола облысы — 1,2 %, Алматы — 1,4, Маңғыстау — 1,4, Қостанай — 1,5, Қызылорда — 1,5 %.

Егер 2010 ж. инновациялық қызметпен айналысушы кәсіпорындар арасында өнім өндірудің басты көлемі металлургия саласы болса (ҚР бойынша барлық инновациялық өнім өндірудің 84,4 %), ал 01.01.2013 ж. мерзімінде өңдеу өнеркәсібі алда болды — 68,95 % (1-кесте).

ҚР салалары бойынша инновациялық өнім өндіру көлемі, млн тт

ҚР экономика салалары	Өнім өндіру көлемі (тауарлар, жұмыстар, қызметтер)	Салалар өнімдерін өндірудегі меншікті салмақ, %	Негізгі капиталдағы инвестициялар көлемі	Өнім таралымындағы табыс (тауарлар, жұмыстар, қызметтер)
Барлығы	1006169,6	100	170320,2	1493127,3
Ауыл шаруашылығы	2664,6	0,26	399,3	3262,5
Тау-кен өндіру өнеркәсібі	292194,5	29,04	60885,7	576784,5
Өңдеу өнеркәсібі	693754,8	68,95	105306,9	897705,7
Құрылыс	17555,7	1,75	3728,3	15374,5

Ескерту. ҚР Статистика агенттігінің мәліметтері бойынша авторлардың есептеуі. [ӨР]. Қол жетімділік тәртібі: <http://www.stat.kz>

Инновациялық белсенділікті шаруашылық жүргізуші субъектінің динамикасы мен ағымдағы жағдайын және инновациялық технологияларды енгізу деңгейін көрсететін кешенді нәтиже деп түсінуге болады (2-кесте). Кең мағынада — белгілі бір шаруашылық жүргізуші субъектіде инновация жасау мен енгізуде пайда болған қаржы, экономикалық, саяси, әлеуметтік және басқарушылық қатынастар жүйесі. Ал ШОК секторының инновациялық белсенділігі дегеніміз оның дамуына қаржылық салымдардың перспективасын, табыстылығын, тиімділігін және тәуекелділігінің минимизациясы [8].

Инновациялық белсенділікті анықтайтын негізгі факторлар

<p>Мемлекеттің инновациялық белсенділігі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – әлеуметтік-саяси тұрақтылық; – ішкі нарықтың көлемі мен төлем қабілеттілігінің деңгейі; – несие-қаржы және банк жүйесінің қалыптасуының тұрақтылығы; – инфляция деңгейі; – экономикалық сферадағы жемқорлық пен қоғамдағы қылмыс деңгейі; – инновациялық қызметтің құқықтық қамтамасыз етілуінің деңгейі; – кәсіпкерлік және инвестициялық қызметтің нормативтік базасының тұрақтылығы; – қор нарығының дамуы; – салық саясаты; – технологияның даму деңгейі 	<p>Аймақтың инновациялық белсенділігі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жағрафиялық орналасуы; – табиғи ресурстармен қамтамасыз етілуі және оларға қолжетімділік; – қоршаған ортаның жағдайы; – экономиканың құрылымдылық әртүрлілігі; – нарықтық инфрақұрылымының ахуалы мен дамуы; – халықтың мәдениеті мен білімінің дамуы; – әлеуметтік-саяси тұрақтылық; – экономикалық тұрақтылық; – басқару органдарының кәсіпорындармен өзара іс-әрекеті; – ақпараттық-коммуникациялық кеңістік; – нормативтік-құқықтық кеңістік
<p>Саланың инновациялық белсенділігі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – салалық нарықтың деңгейі; – азық-түлік өнімдері нарығының монополизациялану деңгейі; – бағаның икемділігі; – капиталға табыстылық нормасы; – саланың капитал сыйымдылығы; – салық ауыртпашылығының деңгейі; – бәсеке деңгейі; – саладағы әлеуметтік мәселелер; – стратегиялық бірлестіктердің қалыптасуы және басқа да контрагенттермен өзара қатынастардың мүмкіндігі; – технология мен өндірістің күрделілік деңгейі; – инвестициялық нарық инфрақұрылымының даму деңгейі; – саланың мемлекеттік реттеу деңгейі 	<p>Кәсіпорынның инновациялық белсенділігі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – меншік түрлері; – кәсіпорынның қаржылық жағдайы, кәсіпорынның көлемі; – жаңа нарықтарға кіру мүмкіндігі және өз ұстанымын нығайту; – инвестициялық қызметті жүргізу үшін қаржылардың болуы; – инвестициялық жобалармен басқару тиімділігі; – кәсіпорынның ғылыми-техникалық әлеуеті; – кәсіпорындар арасында инновациялық қызметті ынталандыру жүйесі; – инновациялық белсенділік деңгейі; – негізгі қорлардың тозу деңгейі; – өнімге төлемге қабілетті сұраныстың болуы

Инновациялық белсенділікке сандық және сапалық факторлар да әсер етеді. Сандық факторларды талдау кезінде мақсатты параметрлерге факторлардың әсерін бағалау үшін статистикалық әдістерді қолдану керек. Бұл жерде екі шарт орындалуы қажет: бағаланатын параметр сандық түрде болуы керек және бірыңғай таңдау құруға мүмкіндік беретін мәліметтердің болуы тиіс.

Инновациялық белсенділікке көрсеткіштердің әсері бойынша факторларды екі топқа біріктірген ыңғайлы: қолайлы және қолайсыз. Қолайлы факторларды сипаттайтын мәндер жоғарылағанда өнім өнімділігі, еңбек өнімділігі, өнімнің өндірістік өзіндік құны, еңбек сыйымдылығы, материал сыйымдылығы төмендейді, рентабельділік деңгейі жоғарылайды. Ал кері факторлардың мәні жоғарылағанда өнім өнімділігі төмендейді, шаруашылық нәтижелерді сипаттайтын басқа да көрсеткіштер төмендейді [9].

Ірі өндірістік кәсіпорындардың инновациялық қызметіне талдау жүргізгенде инновацияны басқаруды орталықтандыру заңдылығын нығайтуға бағытталған инновациялық процестердің қазіргі таңдағы ерекшеліктерін сипаттайтын бірқатар жалпы тұжырымдарды бөліп көрсетуге болады.

Зерттеулер көрсеткендей, соңғы онжылдықта Қазақстанның көптеген өндірістік кәсіпорындарда әлеуметтік-экономикалық саясатында инновациялық құраушылары бойынша келесідей тенденциялар байқалып отыр:

- кәсіпорын ішінде тек қолданбалы ғылыми зерттеулер мен жеке зерттеулердің дамуы. Іргелі зерттеулер жүргізу ғылыми-зерттеу институттары мен университеттерімен тығыз кірігу есебінен жүзеге асырылады;
- неғұрлым инновациялық өндірістік кәсіпорындары жаңалықтарды басқару бөлімін құру үшін ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық ұжымын (ҒЗТКҰ) және маркетинг бөлімдерін біріктіру мақсатында қайта құрулар жүргізуде;
- фирмааралық венчурлық бөлімшелерін белсенді пайдалану.

Инновацияны басқаруды ұйымдастыру процесінде зерттеуде келесідей сұрақтарды кезеңмен шешу ұсынылып отыр:

- тиімді технология мен ең жақсы ұйымдық формаларды таңдау;
- жаңалықтарға ықпал жасайтын ұйымдастырушылық ортаны қалыптастыру және жұмысшыларды ынталандыру;
- ҒЗТКҰ және маркетинг бөлімдерінің өзара әрекеттерін және технологияны берудегі мәселелерін шешу;
- шығындар мен ресурстардың экономикалық мақсатты көлемін анықтау, әлеуеті тиімді жобаларды таңдау;
- шағын кәсіпорын ассортиментіндегі жаңа өнімдерді енгізудің салдарын зерттеу;
- экономикалық тәуекелді қысқартудан ғана емес, сонымен қатар тұтынушылар мен жабдықтау көздеріне байланысты төмендегенде пайда болатын диверсификация дамуының мүмкін болатын эффектісі;
- экономикалық және саяси сфералардағы біріккен іс-әрекеттерді, фирмааралық байланыстарды ұлғайту.

Төменде 3-кестен шағын кәсіпорын өндірісінің инновациялық белсенділігін қалыптастыратын факторлар жүйесі бейнеленген.

3 - к е с т е

Шағын кәсіпорын өндірісінің инновациялық белсенділігін қалыптастыратын факторлар жүйесі

Артықшылығы	Кемшілігі
өндірістік құрылымдары деңгейінде	
Экономикалық алғышарттар: қор және еңбекпен қамтамасыз етілу, мамандандырылу, материалдық-қаржылай шығындар, сақтандыру қорлары, меншік иесі мен еңбеккерлердің бірлесуі (өз кәсіпорының акционері), салалардың ұтымды үйлесімділігі	Өндірістік ауытқулар, материалдық-техникалық жабдықтаудағы олқылықтар, техникадағы қателіктер, экологиялық шарттардың бұзылуы, техникалық және сервистік факторлардың жетіспеушілігі, немқұрайлы еңбек. Тәуекел шараларының сақтандырылмауы
аймақтық деңгейінде	
Өндірістердің ұтымды орналасуы, бағалық және несиелік реттеу. Техникалық тұрғыда реттеу. Мониторинг тербелісі және қозғалыс тенденциясы. Ұтымды сақтандыру қорлары	Экономикалық тәуекелдің кездесуі. Баға, несие және салық саясатындағы қателіктер

бртұтас республика деңгейінде	
Сыртқы сауда. Мемлекеттік сақтандыру қорларының өнімдерін құру. Бағалық реттеу. Несиелік және дотациялық реттеу. Салық саясаты. Мемлекеттік тапсырысты тарату	Саяси дағдарыстар. Экономикалық дағдарыстар. Бағалық және қаржылай саясаттағы қателіктер (салық саясатын қоса алғанда). Елдің немесе оның айтарлықтай бөліктерінің тәуекелі жоғары аумақта орналасуы

Инновациялық процестерді белсендірудің бір жолы болып республика деңгейінде шағын кәсіпорындарының инновацияға бағытталған даму стратегиясын жасау болып табылады. Бұл егер біз нақты бір кәсіпорын емес, жалпы аймақты немесе экономиканың нақты секторының алдыңғы қатарлы сала туралы айтып отырсақ, өте қиын процесс. Аймақтың экономиканың инновациялық дамуын біз өндірістің ғылымды кең көлемде қажет ететін факторын кешенді түрде пайдаланумен байланыстырамыз. Ал бұл өз кезегінде ШОК секторының ішкі де, сыртқы да тұтыну нарығында жоғарғы бәсекелестікті қамтамасыз ету мақсатында техникалық-технологиялық, қаржылық-экономикалық және ұйымдастырушылық-басқару қызметін қамтамасыз етеді.

Шағын кәсіпкерлікті дамытудың инновациялық бағыттағы стратегиясының мақсаты — жаңа сапалы өнімдерді өндіруді тиімді түрде дамыту болып табылуы. Осы мақсатқа байланысты келесідей міндеттер анықталды: шағын кәсіпорын өнімдерінің шығымы мен сапасын арттыру, мемлекеттік қолдаудың арқасында өнім қауіпсіздігін қамтамасыз ету; шағын кәсіпкерлікті дамытуды қолдау; өнім өнімділігі мен өнімнің сапасын арттыру; шағын кәсіпкерлікпен айналысатындарды мемлекет тарапынан қолдау; ШОК үдемелі ғылыми және технологиялық дамуын қамтамасыз ету; қуаттылықты пайдалану деңгейінің техникалық жанаруының өсуін қамтамасыз ету мен кәсіпорындарды ДСҰ кіру жағдайына бейімдеу.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының үдемелі индустриялық-инновациялық дамуының 2010–2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. — Астана, 2010. — [ӘР]. Қолжетімділік тәртібі: www.akorda.kz.
- 2 Қазақстанның индустриялық-технологиялық дамуы — біздің ортақ болашағымыз үшін. Қазақстан Республикасы Президентінің «Нұр Отан» партиясының кезектен тыс XII- съезінде жасаған баяндамасы // Егемен Қазақстан. — 2009. — 16 мамыр.
- 3 Курнышева И. Условия инновационного развития // Экономист. — 2010. — № 7. — С. 9–18.
- 4 Кушлин В. Задачи экономического роста // Экономист. — 2011. — № 1. — С. 3–10.
- 5 Черковец В. Факторы обеспечения расширенного воспроизводства // Экономист. — 2010. — № 3. — С. 3–10.
- 6 Новицкий Н. Инновационный путь развития экономики // Экономист. — 2009. — № 6. — С. 34–41.
- 7 Шумпетер Й.А. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
- 8 Соловьева О.Л. Формирование рынка инновационных ресурсов. — М.: Интерконтакт – Наука, 2009. — 120 с.
- 9 Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Пер. с венг. — М.: Прогресс, 1990. — С. 100.

Т.Б.Қазбеков, А.Г.Мусина

Основные направления развития предпринимательства на инновационной основе

В статье рассмотрены теоретические и практические проблемы развития предпринимательства на инновационной основе. В качестве инновационных форм предпринимательства предложены венчурные, концессиальные, лизинговые, франчайзинговые направления ведения бизнеса. Приведены факторы, сдерживающие развитие субъектов малого предпринимательства на инновационной основе. Предложены необходимые условия для развития субъектов инновационного предпринимательства. Проанализированы показатели инновационной активности отечественных предприятий.

Т.В.Казбеков, А.Г.Мусина

Main directions of development of entrepreneurship on innovative base

The theoretical and practical problems of entrepreneurship on innovative base are viewed in the article. Venture, concessional, leasing, franchising directions of doing business are suggested as innovative shapes of entrepreneurship. Analysed factors, which constrains development of subject's of small entrepreneurship on innovative base. For development of subject's of innovative entrepreneurship suggested required conditions. The indicators of innovative activity of domestic entrepreneurship are analysed.

References

- 1 *State program of forced industrially-innovative development of the Republic Kazakhstan on 2010–2014 years*, Astana, 2010, [ER]. Access mode: website www.akorda.kz
- 2 *Industrially-technological development of Kazakhstan — is for our total future Report of the President Republic Kazakhstan on 12 extraordinary congress of the «Nur Otan» party*, Independent Kazakhstan, 2009, may, 16.
- 3 Kurnysheva I. *Economist*, 2010, 7, p. 9–18.
- 4 Kushlin V. *Economist*, 2011, 1, p. 3–10.
- 5 Cherkovets V. *Economist*, 2010, 3, p. 3–10.
- 6 Novitskiy N. *Economist*, 2009, 6, p. 34–39.
- 7 Shumpeter I.A. *Theory of economical development: investigations entrepreneurship profit, capital, credit, percent and cycle of conjuncture*, Moscow: Progress, 1982, 455 p.
- 8 Solovyova O.L. *Formation of market of innovative resources*, Moscow: Intercontact-Science, 2009, 120 p.
- 9 Santo B. *Innovation as means of economical development. Transl. from hung.* Moscow: Progress, 1990, p. 100.

УДК 331. 101. 52

Е.Б.Романько, С.Ш.Мамбетова

Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова
(E-mail: romanko.55@mail.ru)

Теория «длинных волн» и научно-технический прогресс

В статье отмечается, что в мировой экономической науке исследование циклического характера развития экономики получило значительное развитие. Подчеркивается, что в движении экономического цикла наблюдаются четыре последовательно проходящие фазы. Анализируется современная концепция больших циклов, или длинных волн, экономического роста. Доказывается, что данная концепция увязывает формирование и развитие циклов с закономерностями научно-технического прогресса. Делается попытка разработать методические основы планирования деятельности предприятий с учетом цикличности их развития.

Ключевые слова: длинные волны, цикличность, развитие, фазы, виды, научно-технический прогресс, планирование, переход, реализация.

Циклический характер развития экономики

Новые реалии казахстанской экономики побуждают к некоторому переосмыслению многих уже, казалось бы, вполне устоявшихся трактовок теоретических проблем. Одна из них — циклы и кризисы. Сегодня их объяснение освобождается от политизированных оценок, в частности, от однозначно негативного истолкования цикличности развития и ее последствий. Последнее все более рассматривается с позиций объективной неравномерности инвестиционного процесса, ставится в связь с протеканием не только малых циклов, но и так называемых длинных волн («волн Н.Д.Кондратьева»).